

Geliri Petrole Dayalı Ülkelerin Gelecek Perspektiflerinin İncelenmesi: Suudi Arabistan, Katar, İran Örnekleri

Hayrettin Akıllı

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Yöneticisi, akilli_hayrettin@hotmail.com

ORCID:0000-0001-1009-7672

Murat Çakır

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Yöneticisi, bymuratcakir@gmail.com

ORCID:0000-0001-1919-7796

Özet

Başta petrol olmak üzere tabii enerji kaynağına tâbi Ortadoğu devletleri ve özellikle Suudî Arabistan, Katar ve İran'ın petrole bağımlılıktan kurtulma amacıyla yaptığı ekonomi çeşitlilikler son dönemlerde uluslararası çevrelerin dikkatinden kaçmamaktadır. Başta petrol olmak üzere tabii enerji kaynağına tâbi olan Ortadoğu devletleri bu bağımlılıktan kurtulmak için ekonomisini çeşitlendirme çabasına girerken başta farklı alternatif enerji kaynağı olmak üzere, finanstan turizme ve ağır sanayiden bilişim sektörüne kadar yatırım yapmak suretiyle tabii enerji kaynağına olan bağımlılıklarını asgari düzeye indirme yolunda farklı teşebbüslerde vardır.

Anahtar Kelimeler: Petrol, Suudî Arabistan, Katar, İran

An Examination of the Future Perspectives of Countries Whose Income is Based on Oil: Examples of Saudi Arabia, Qatar, Iran

Abstract

Middle Eastern states that are subject to natural energy sources, especially oil, and especially Saudi Arabia, Qatar, and Iran's economic diversities in order to get rid of dependence on oil have not escaped the attention of international circles in recent times. Sure the power source that are subject to this Middle Eastern oil states efforts to diversify its economy in the beginning to get rid of addiction when entering into different alternative energy sources, including finance, tourism, and investment in heavy industry and the ICT sector by making, of course, there are different initiatives to minimise its dependence on the energy source in the path.

Key Words: Oil, Saudi Arabia, Qatar, Iran

Giriş

Bu çalışmada dünya üzerinde dış ticareti en fazla tabii enerji ihrâcatına tâbi olan başlıca devletler olan Suudî Arabistan, Katar ve İran örneklem olarak seçilmiştir. Bu devletlerin ileriye dönük stratejilerinin değerlendirilmesi yapılacak olup, ayrıca gelecek vizyonları irdelenecektir.

Çalışma süresince açık kaynaklardan, OPEC, IMF, Dünya Bankası gibi tabii enerji kaynakları ile alakalı küresel kurum ve kuruluşların verilerinden, yayımlanmış telif eserlerden ve bilimsel çalışmalardan yararlanılmıştır.

Ekonomisi tabii enerji kaynaklarına bağımlı olan başta Suudî Arabistan, Katar, İran olmak üzere Körfez devletlerinin alması gereken önlemlerin tespiti ilgili devletlerin yetkili organlarınca ve beraber çalıştıkları uluslararası kurumlarca yapılmıştır. Önlemlerin uygulanmasının ne aşamada olduğu devletten ülkeye farklılık göstermektedir (Meyer, 2020).

Suudî Arabistan, Katar, İran başta olmak üzere Körfez devletlerinin alması gereken önlemleri genel anlamda aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (IMF, 2020):

- a. Zinde, şeffaf ve adil bir bürokratik yapının tesis edilmesi ve petrol gelirlerinin adil ve şeffaf bir şekilde kullanılması gerekmektedir.
- b. Finans sektörünün geliştirilmesi, güçlü, esnek bir yapıya getirilip, değişken petrol fiyatlarından

en az etkilenir hâle getirilmesi ayrıca, resmi para birimlerinin olması gereken en etkin seviyeye getirilmesi uygun olacağı düşünülmektedir.

c. Özel sektöre alan açma adına bürokratik işlemlerin daha şeffaf ve kolay hâle getirilmesi ve emek piyasasının regüle edilmesi, daha esnek ve belirgin hâle getirilmesi, koşulların iyileştirilmesi, anlaşmazlık mahkemelerinin kurulması ayrıca kadın iş gücünün emek piyasasında daha fazla yer almasının sağlanması gerekmektedir.

d. Kobiler için kolay kredi ulaşımı sağlanmalı ve özel sektörün önünü açacak şekilde altyapı yatırımlarının yapılması ayrıca özel sektör teşviklerinin etkin olması devlet ekonomisine doğrudan katkı sağlayacaktır.

e. Eğitim yatırımlarının artırılması ve eğitimin piyasaya uygun nitelikli eleman yetiştirir hâle getirilmesi gerekmektedir.

f. Petrol ihrâatçısı devletler arasında ve bölgede ticari entegrasyonun ilerletilmesi, bu entegrasyonun aşağıda sayılacak alanlarda ortak projeler yürütecek iş birliğine dönüştürülmesi gerekmektedir.

Mevcut petrole dayalı ekonomide yatay bir çeşitlendirmeye gidilerek kimya ve mineral gibi petrol ve petrol çıkarımıyla ilişkili sektörlerde büyük bir gelişimin sağlanması aynı zamanda nükleer enerji ve güneş enerjisi başta olmak üzere alternatif enerji kaynağına yatırım yapılması gerekmektedir (Hutt, 2020).

Yukarıda sıralanan gerekliliklerden de anlaşıldığı üzere tabii enerji kaynakları ihrâatçılarının tamamı ekonomi çeşitlendirmeyi sağlamanın tabii enerji kaynaklarına bağımlılığı sonlandırma için zaruri olduğunu görmektedir. Şimdiyse konumuz özelindeki üç devlette bu anlamda neler yapıldığını ve yapılmak istendiğini irdeleyelim.

Suudî Arabistan ve 2030 Vizyonu

Suudî Arabistan nüfusu, ekonomisi ve haiz olduğu petrol rezervi itibari ile petrol ihrâatçısı Arap Devletleri arasında en başat devlet konumundadır. Devletin nüfus ve ekonomi büyüklüğü bölgede politik açıdan da belirleyici olmasını sağlamaktadır. Dolayısı ile Suudî Arabistan'ın petrole

bağımlılığı azaltmada sağlayacağı ekonomi başarı bütün diğer petrol ihrâatçısı devletlere örnek olacağı gibi, yaşanacak ekonomi başarısızlık ise tüm diğer devletleri ekonomi ve politik yönden olumsuz etkileyecektir (Yenilenebilir Enerji Kaynağı Araştırmaları Merkezi, 2020).

Petrolün çok uzak olmayan bir gelecekte dünya enerji ihtiyacını karşılama noktasında bu günkü konumunu koruyamayacağı kabul edilmektedir. Petrolün geleceğine ilişkin bu realiteye ek olarak yakın geçmişte yaşanan petrol fiyatlarındaki düşüş petrol ihrâatçısı Arap Devletlerini ekonomilerini çeşitlendirmeye dair hamleler yapmaya itmiştir. Bu doğrultuda Suudî Arabistan Saudi Vision 2030 isimli ekonomi programını hazırlamış ve 25 Nisan 2020’da detaylarıyla bunu deklare etmiştir (Saudi Vision-2030, 2020).

Ekonomide petrole bağımlılığı bitirmesi beklenen programın genel hatlarını irdeleyecek olursak:

Programın ana amacı petrol harici gelirleri mevcut durumundan 6 kat artırmak, yani günümüzde 43,5 milyar dolar olan petrol harici gelirleri yıllık 267 milyar dolar seviyesine çıkarmak, yekûn ihrâat içersindeki oranı yüzde 16 olan petrol harici ihrâatı yüzde 50 seviyesine çıkarmaktır (Saudi Vision-2030, 2020). Program ile beraber Suudî Arabistan’ın dünya ekonomileri içersinde ilk 15’te yer alması hedeflenmektedir.

Güneş enerjisine ve nükleer enerjiye yapılacak yatırımlarla beraber petrol sonrasında devletin kendi enerji ihtiyacını karşılama hedeflenmektedir. Bunun haricinde diğer alternatif enerji kaynağı da devlet özelliklerine uygunluklarına göre değerlendirileceklerdir. Başta altın, gümüş, alüminyum, tantal, fosfat ve uranyum olmak üzere Suudî Arabistan’ın keşfedilmiş tüm madenlerinin aktif olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır (Barnard, 2020).

Devlet Fonu’nun Kurulması: Burda amaçlanan unsur Suudî Kamusal Mevduat Fonu’nun devletin asli fonuna dönüştürülmesidir. Böylece 3 trilyon dolarla yeryüzünün en kapsamlı kamusal fonlaması oluşturulması hedeflenmektedir. Fonun dünya yatırım kapasitesinin yüzde 10’undan fazlasını oluşturması ve yeryüzündeki yekûn finansal varlıkların yüzde 3’ünden fazlasını temsil etmesi beklenmektedir. Fon global bir oyuncu olarak planlanmaktadır, dolayısı ile yatırım sadece bölgeyi etkileyen bir unsur olmayacaktır (Saudi Vision-2030, 2020).

Aramco’nun halka ihraç edilmesi ve küresel bir şirket hâline getirilmesi: Suudî Petrol işletmeleri şirketi Aramco’ya günümüzde 2 trilyon dolar değer biçilmektedir. 2030 Vizyonu çerçevesinde Aramco’nun en az yüzde 5 hissesinin arz edilmesi, bu sayede hem Suudî finans sektörüne hareket

getirilmesi hem de Aramco'nun daha şeffaf ve etkin bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir. Piyasaya arzdan gelecek para Suudî Devlet Fonuna eklenecektir. Aramco haricinde başka kimi kamu şirketlerinin de halka arz, özelleştirme, yabancı ortak alımı ile daha şeffaf ve global hâle getirilmesi planlanmaktadır (Al Arabiya, 2020).

Turizm gelirlerin artırma adına Suudî 2030 Vizyonu içersinde bir dizi önlem hedeflenmektedir:

Tüm Müslümanların kutsal topraklara ve Suudî Arabistan'ın geneline ziyaretlerini kolaylaştıracak, turizmi canlandıracak bir green card sisteminin uygulamaya konulması planlanmaktadır. Bu planın petrol fiyatlarındaki düşüşten önce yapıldığı düşünüldüğünde petrol fiyatlarındaki yükselişin bu projeyi engellemesi gibi bir durum sözkonusu olmayacaktır (Gonzalez and Lucky, 2020).

Green Card uygulamasının 5 sene içersinde aktif hâle gelmesi beklenmektedir. Yıllık hacı sayısının 30 milyona çıkartılması hedeflenmektedir. Bunun için 2 yeni havalimanı, metro ulaşımı, yeni oteller ve gerekli diğer altyapı unsurlarının yapılması beklenmektedir. Riyad'a yeryüzünün en büyük İslam müzesinin yapılması planlanmaktadır (Saudi Vision- 2030, 2020).

Müze farklı dinlere mensup ziyaretçilere de açık olacaktır. Müzede kütüphane ve araştırma merkezi de konumlandırılacaktır. Devletin diğer turistik bölgeleri ziyarete elverişli hâle getirilecektir (Al Arabiya, 2020).

Eğitimi iyileştirme adına Suudî 2030 Vizyonu içersinde bir dizi önlem hedeflenmektedir:

Eğitimin serbest piyasanın ihtiyaçlarına uygun bireyler yetiştirecek şekilde planlanması, bu planlama yapılırken özel sektör ile işbirliğine gidilmesi planlanmaktadır. Irtiqaa adlı proje ile 2020'ye kadar ebeveynlerin çocuklarının eğitimleri hakkında, forumlar ve toplantılar ile bilgi aldıkları bir düzenin kurulması (Al Arabiya, 2020).

2030'a kadar en az beş Suudî üniversitesinin dünya sıralamasında ilk 200'de yer alacak yetkinliğe kavuşmasının sağlanması planlanmaktadır. Profesyonel ve amatör sporlar teşvik edilecektir. Bu sayede devlet uluslararası spor faaliyetlerinde daha iyi temsil edilecek, bunun da devlet tanıtımına pozitif katkısı olacaktır (Saudi Vision 2030, 2020).

Sağlık sektörünü daha iyi duruma getirme adına Suudî 2030 Vizyonu içersinde bir dizi önlem hedeflenmektedir:

Sağlık sektöründe ilerlemenin özel sektör üzerinden olması istenmektedir. Sağlanacak bu ilerlemeyle beraber kanser dahil en ciddi rahatsızlıkların tedavisinin dahi devlet içersinde

sunulabiliyor olması amaçlanmaktadır. Yaşam ortalamasının 74'ten 80 yaşına çıkarılması hedeflenmektedir (Al Arabiya, 2020).

İşsizlik ve özellikle kadın işsizliğinin azaltılması programın en öncelikli hedeflerindedir. Program emek piyasasına kadın iş gücü katılımını yüzde 22'den yüzde 30'a çıkarmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Suudî vatandaşlar arasında olan yüzde 11,6'lık işsizlik oranının yüzde 7'ye düşürülmesi hedeflenmektedir (Saudi Vision 2030, 2020).

Kobilerin ekonomideki payı, gelişmiş devletlere nazaran çok düşüktür. Gelişmiş devletlerde Kobilerin ekonomi içerisindeki payı yüzde 70 iken, Suudî ekonomisinde bu pay yüzde 20'dir. Bu oranın gelişmiş devletlerdeki orana yaklaştırılması arzulanmaktadır. Bunun için kamu maaşlarının regüle edilmesi, KOBİ'lere cazip teşvik ve vergi muafiyeti imkânlarının sunulması planlanmaktadır (Barnard, 2020).

Yatırım koşullarının iyileştirilmesi adına uluslararası regülasyonlara uyumun sağlanması, bürokrasinin azaltılması, belli şartlarla uzun vadeli arazi tahsisinin yapılması, hedeflenen sektörlere dair vergi muaf bölgelerin kurulması gibi yerli ve yabancı sermayeyi yatırıma teşvik edecek bir dizi karar, programın kapsamı dâhilindedir (Akkaya, 2020).

Özel sektörün ekonomideki payının yüzde 40'tan yüzde 65'e çıkarılması hedeflenmektedir. Kamu küçülecek, bürokrasi daha şeffaf ve kolay karar alır hâle getirilecektir. Tüm bürokratların bu konuda eğitilmeleri ve hepsinin üzerlerinde denetim sağlanmasına imkân verecek online bir platforma bağlanmaları planlanmaktadır (Al Arabiya, 2020).

Buraya kadar maddeler hâlinde özetlemeye çalıştığımız Suudî 2030 Vizyonunda hedeflenen sadece ülkeyi petrole tâbi hâlden kurtarmak değil, sağlıklı bir şekilde ekonominin büyümesini sağlamaktır. Bu sebeple yenilenebilir enerji alanı, turizm, endüstriyel ekipmanlar, IT, madencilik, petro kimya, telekomünikasyon gibi ekonomiyi çeşitlendirecek bir çok alanda atılım yapılması programın kapsamı dahilindedir (Hutt, 2020).

Program hemen her alanıyla beşerî sermayeyi geliştirmeye yöneliktir. İnsana yönelik yapılan bu yatırımların toplumsal ahengi de beraberinde getiren bir kalkınmayı sağlayacağı umulmaktadır.

Katar ve 2030 Vizyonu

Suudî Arabistan'ın 2030 Vizyonu ile aynı tarihi hedefleyen benzer bir programı Katar'da takip etmektedir. Her ne var ki 2030 Vizyonunu Suudî Arabistan Nisan 2020'de açıklanmış olduğu hâlde Katar kendi 2030 Vizyonunu Ekim 2008'de beyan etmiştir. Benzer iktisadi, sosyal ve kültürel yapılara haiz devletler olmaları itibari ile Suudî Arabistan ve Katar'ın ekonomiyi geliştirme hedeflerinde de birbirlerine benzer projeler takip etmeleri doğaldır (Meyer, 2020).

Katar'ın 2030 Vizyonunu daha iyi anlamak için genel hatlarıyla irdelemek daha faydalı olacaktır:

Katar'ın 2030 Vizyonu temel olarak 7 sektörde atılım yaparak ekonomiyi çeşitlendirmeyi hedeflemektedir. Bu sektörler: tarım, eğitim, sağlık, endüstriyel kalkınma, besi hayvancılığı, balıkçılık ve turizm (IMF, 2020).

Katar'da bankacılık ve finans sektörüne önemli yatırımlar yapılmıştır. Etkin banka sektörüyle ekonomik yapının farklı alanlarının geliştirilmesi beklenilmektedir. QDB (Qatar Development Bank) devlet ekonomisinde çok kilit bir role sahiptir (The Economist, 2020).

Kobilerin desteklenmesi Katar'ın 2030 Vizyonunun en kilit noktalarından biridir. Bu alanda bürokrasi azaltılmış, Kobilerin sorunlarını çözmek adına resmi alt birimler kurulmuştur. Bu sayede özel sektör geliştirilerek sağlıklı bir ekonomi inşa edilecektir.

Ayrıca, ihrâcâtı artırma adına bu alanda başarılı olmuş Katar firmalarının çalışmaları diğer firmalara örnek olarak sunulmaktadır. İhracat potansiyeli olan firmalar yurtdışı fuarlara gitmeleri noktasında desteklenmekte ve Katar ürünlerini ithâl eden yabancı firmalar Katar'a davet edilmektedir.

Göçmen işçi politikası büyümeyi destekleyecek bir şekilde planlanmalıdır. Devlette yer alacak göçmen işçi sayısı ve bu işçilerin yetkinliklerinin sektörel büyüme hedeflerini destekleyici olması hedeflenmektedir. Aynı zamanda, Katar vatandaşlarının global kriterlere göre olabilecek en üst düzeyde eğitim ve sağlık hizmetlerini almasının sağlanması hedeflenmektedir (Qatar General Secretariat for Development Planning, 2011).

Hedef sektörlerde çalışacak şekilde Katar vatandaşlarının eğitilmesi ve bu sayede artan devlet nüfusuna karşın işsizlik problemiyle karşılaşılması arzulanmaktadır. Bu yeni iş edindirme sürecinde kadın iş gücü katılımının da artırılması amaçlanmaktadır (The Economist, 2020).

Katar 2030 Vizyonu'nun ekonomi büyümeyle ilişkin açıklanan hamlelerini yukarıda ana hatlarıyla sıralamış olduk. Program Suudî Arabistan için hazırlanan programda ki gibi insana yatırımın önemi üzerinde durmakla beraber geleneklere bağımlılık ve çevre konusunda hassasiyet programın önemle üzerinde durduğu diğer hususlardır (Barnard, 2020).

Program insani, sosyal, ekonomi ve çevresel gelişim olmak üzere 4 ana başlık üzerine oturtulmuştur. Hedeflenen gelişime ilişkin yapılacak hamleler Suudî Arabistan 2030 Vizyonu'nda olduğu kadar somut ve ekonomi ağırlıklı değildir. Programın petrol fiyatlarındaki düşüşten fazla önce hazırlanmış olması bunun sebebi olabilir (Trading Economics, 2020).

Ekonomi Başarıya Hasret Bir Ülke: İran

Petrol gibi bir doğal enerji kaynağının yönetimi, sürdürülebilir gelişme programları için temel faktör niteliğindedir. İran için tarım, sanayi, enerji istihsalı ve sosyal refahta ilerlemenin tüm yolları petrol ve petrol gelirleriyle yakından ilişkilidir. Petrol istihsalı, dağıtım ve tüketiminin etkisi her geçen sene daha da şiddetli artmaktadır. Artan nüfus gelecek yıllarda petrole olan talepte de hızlı bir artış anlamına gelmektedir (Iran National Vision, 2020).

Petrol gelirleri, İran ekonomisinin yapısında önemli bir stratejik rol oynamaktadır. Yeryüzünün yekûn keşfedilmiş petrol rezervinin yüzde 10'una haiz olan ve OPEC devletleri arasında ikinci en büyük petrol istihsalcısı durumunda olan İran, hem uluslararası petrol piyasasını etkilemekte hem de uluslararası petrol piyasasından geniş ölçüde etkilenmektedir. İran ekonomisi önemli ölçüde petrol gelirlerine dayalıdır (Meyer, 2020).

Zira petrol gelirleri, yekûn ihrâcat gelirlerinin yüzde 80'ini temsil etmekte ve yıllık bütçede hükümet gelirlerinin ortalama yüzde 60'ını oluşturmaktadır. Uluslararası piyasalarda belirlenen petrol fiyatları ani dalgalanmalar gösterdiği için, İran ekonomisinde de bu gelişmelerden dolayı hızlı canlanma ve çöküş dönemleri yaşanmaktadır (Barnard, 2020).

2021 senesi nihayetinde İran, petrol rezervi açısından Venezuela, Suudî Arabistan ve Kanada'nın ardından dördüncü sırada yer almaktadır. İran bu itibarla da Ortadoğu ve çevre yerlerinin Suudî Arabistan'dan sonraki gelen 2. en büyük ekonomik gücü konumunda bulunmaktadır (Iran National Vision, 2020).

Nüfus büyüklüğü açısından ise Mısır'dan sonra ikinci sırada yer almakta olup, bazı önemli iç ve dış sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. İç sorunlar; hükümet harcamalarının petrol ihrâcat gelirlerine olan bağımlılığı ve petrol fiyatı dalgalanmaları karşısındaki savunmasızlığı, yüksek enflasyon ve yüksek seviyede işsizlik oranları, ekonominin yurtiçersinde yanlış yönetilmesi ve ekonomi açıdan verimsizliğini kapsamaktadır (IMF, 2020).

İran'ın nükleer programlarına yönelik Batılı devletlerin yaptırımları, ülkenin petrol sanayisine zarar vermekte ve sonuç olarak da İran'ın petrol ihrâcatını olumsuz etkilemektedir. Yine İran-İrak savaşının (1980-1988), negatif bir reel büyümeye sebebiyet verdiği, petrol istihsalı ve gelirlerinde azalmaya neden olduğu ve yüksek oranlı enflasyon yarattığı belirtilmektedir (Gonzalez and Lucky, 2020).

Oysa ki 1960 ve 1970'lerde İran ekonomisi kişi başına gelirden artışla beraber yeryüzünün en yüksek oranlarından biri olan yüzde 10 civarında bir büyüme oranı ile yeryüzünün en yüksek büyüme oranına ulaşmıştır. İran'ın petrol ekonomisi, yüksek oranlı enflasyon ve işsizlik ile düşük düzeyde istihsal ve yetersiz yatırımla karşı karşıya kalmıştır (Trading Economics, 2020).

2040 ön görüşlerine göre dünya petrol arzının yüzde 7'sinin İran tarafından karşılanacağı belirtilmektedir. Günümüzde dünya petrol tüketimi gündelik 84.5 milyon varil civarındadır. 2040'ta dünya petrol arzının yüzde 7'sini İran'ın karşılayacağını düşündüğümüzde bu oran, gündelik dünya petrol tüketiminin 5.6 milyon variline karşılık gelmektedir (Akkaya, 2020).

Ayrıca 2040'a kadar dünya petrol talebinde ortaya çıkacak artışın da bu miktara eklenmesi gereklidir. Öte yandan İran'ın mevcut istihsalı 3.6 milyon varil civarındadır. Bu durumda, önümüzdeki 20 yıla kadar İran'ın gündelik petrol istihsalını 3 milyon varil artırması gerekmektedir. Bunun için gereken sermaye ve teknik bilgi tedarik edilmelidir (Abbaszadeh vd., 2020).

Sonuç

Bu çalışmada, tabii enerji kaynağına haiz olan ve gelirlerinin neredeyse tamamını tabii enerji kaynağından elde eden devletlerden Suudî Arabistan, Katar ve İran'ın bu kaynağın tükenme olasılığı karşısında neler yapmaya çalıştıkları ve ne tür stratejileri uygulamayı planladıklarının

ortaya konması amaçlanmıştır.

Tabii enerji kaynakları olan petrolün tükenmesi sonrasında sözkonusu devletlerin ekonomilerini değişen koşullara ve yeni düzene nasıl adapte edebilecekleri adı geçen devletlerin gelecek perspektifleri ve ekonomik vizyonları çerçevesinde bilimsel olarak irdelenmiştir.

Suudî Arabistan'ın nüfusu, ekonomisi ve haiz olduğu petrol rezervi itibari ile petrol ihrâatçısı Arap devletleri arasında en başat devlet konumunda olduğu görülmektedir. Devletin nüfus ve ekonomi büyüklüğü bölgede politik açıdan da belirleyici olmasını sağlamaktadır.

Suudî Arabistan'ın petrole bağımlılığı azaltmada sağlayacağı ekonomi başarı bütün diğer petrol ihrâatçısı devletlere örnek olacağı gibi, yaşanacak ekonomi başarısızlık ise tüm diğer devletleri ekonomi ve politik yönden olumsuz etkileyecektir.

Arap yarımadasının diğer bir petrol üreticisi devleti de Katar'dır. Katar aynı zamanda Türkiye'yle iyi ve verimli ilişkileri dolayısıyla da öne çıkan bir devlet durumundadır. Suudî Arabistan'ın 2030 Vizyonu ile aynı tarihi hedefleyen benzer bir programı Katar'da takip etmektedir.

Her ne var ki 2030 Vizyonunu Suudî Arabistan Nisan 2020'da açıklanmış olduğu hâlde Katar kendi 2030 Vizyonunu Ekim 2008'de beyan etmiştir. Benzer iktisadi, sosyal ve kültürel yapılara haiz devletler olmaları itibari ile Suudî Arabistan ve Katar'ın ekonomiyi geliştirme hedeflerinde de birbirlerine benzer projeler takip etmeleri doğaldır (Meyer, 2020).

Arap devletleri arasında yer almadığı halde petrol üretimi konusunda dünyanın en önemli ülkelerinden biri de hiç kuşkusuz İran'dır. İran açısından petrol gibi bir doğal enerji kaynağının yönetimi, sürdürülebilir gelişme programları için temel faktör niteliğindedir. İran için tarım, sanayi, enerji istihsalı ve sosyal refahta ilerlemenin tüm yolları petrol ve petrol gelirleriyle yakından ilişkilidir.

İran'da petrol istihsalı, dağıtımı ve tüketiminin etkisi her geçen sene daha da şiddetli artmaktadır. Artan nüfus gelecek yıllarda petrole olan talepte de hızlı bir artış anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki bilgi, veri ve açıklamalardan da anlaşıldığı gibi dünyanın en önemli üç petrol üreticisi devleti ekonomileri petrole her ne kadar bağlı olsa da ekonomilerini petrolden bağımsız hale getirmek için uğraşmakta, ekonomik çeşitliliğe önem vermekte ve ekonomilerini gelecek perspektifleri açısından bu yönde kanalize etmek için temel yatırım odaklarına başvurumaktadırlar.

Kaynakça

Akkaya, Gülşah Neslihan (2020). *Körfez İşbirliği Konseyi Krallar Kulübü ve Değişen Bölgesel Düzen*, SETA Yayınları.

Al Arabiya English (2020). *Full Text of Saudi Arabia's 2030 Visions*,

<https://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2020/04/26/Full-text-of-Saudi-Arabia-s-Vision-2030.html>, Erişim Tarihi: 11.05.2022.

Al Hassan, Omar Said (2020). Gulf Cooperation Council's Challenges and Prospects-GCC'S Formation: The official Version, *Aljazeera Center for Studies*.

Barnard Micheal (2020). *What Will Happen to Oil Dependent Economies Such as Saudi Arabia When Their Oil Reserves Get Depleted?*, <https://www.quora.com/What-will-happen-to-oil-dependent-economies-such-as-Saudi-Arabia-when-their-oil-reserves-get-depleted>, Erişim Tarihi: 09.06.2022.

BP Statistical Review of World Energy (June 2021). NBER Working Papers 7750, *National Bureau of Economic Research, Inc*.

Hutt, R. (2020). *Which Economies are Most Reliant on Oil?*, <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/which-economies-are-most-reliant-on-oil/>. Erişim Tarihi: 04.06.2022.

Gonzalez, M. and Lucky, M. (2020). *Fossil Fuels Dominate Primary Energy Consumption*, <http://www.worldwatch.org/fossil-fuels-dominate-primary-energy-consumption-1>. Erişim Tarihi: 07.06.2022

IMF (2020). *Economic Diversification in Oil Exporting Arab Countries Annual Meeting of Arab Ministers of Finance, 2020*, <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2020/042916.pdf> Erişim Tarihi: 30.06.2022.

Iran National Vision (2020). https://en.wikipedia.org/wiki/Qatar_National_Vision_2030, Erişim Tarihi: 01.06.2022.

Karl, T. L. (2017). Oil-Led Development: Social, Political, and Economic Consequences, *CDDRL Working Papers*, 36.

Meyer Ted (2020). *Investopedia-5 Most Oil-Dependent Economies in the World*, <http://www.investopedia.com/articles/investing/011216/5-most-oildependent-economies-world.asp>, Erişim Tarihi:10.06.2022.

Qatar General Secretariat for Development Planning (2021). *Qatar National Development Strategy 2021-2030*, Gulf Publishing and Printing Company, Doha.

Qatar National Vision 2030 (2020). https://en.wikipedia.org/wiki/Qatar_National_Vision_2030, Erişim Tarihi: 01.06.2022.

Quantum Books (2020). *How Could Middle East Countries Survive Without Oil?* <http://www.quantumbooks.com/other/politics-and-society/how-could-middle-east-countries-survive-without-oil/>. Erişim Tarihi: 28.06.2022.

Saudi Vision-2030 Report (2020). *Saudi Vision-2030*, <http://vision2030.gov.sa/en>, Erişim Tarihi: 03.06.2022.

The Economist (2020). *The GCC in 2030: Resources For The Future* http://graphics.eiu.com/upload/eb/GCC_in_2020_Resources_WEB.pdf, Erişim Tarihi: 03.06.2022.

Trading Economics (2020). *Saudi Arabia Corruption Rank*. <http://www.tradingeconomics.com/saudi-arabia/corruption-rank>, Erişim Tarihi: 03.06.2022.

Saudi National Vision 2030 (2020). https://en.wikipedia.org/wiki/Saudi_Vision_2030. Erişim Tarihi: 07.06.2022.

U.S. Energy Information Administration (2021). *American and British Tecnology in the Nineteenth Century*. Cambridge University Press, Cambridge, MA.

Vohra Rubina (2020). The Impact of Oil Pricess on GCC Economies, *International Journal of Business and Social Science*. Vol. 8 (2).

World Atlas (2020). *The World's Largest Oil Reserves By Country*, www.worldatlas.com/articles/the-world-s-largest-oil-reserves-by-country.html, Erişim Tarihi: 24.06.2022.

World Bank (2020). *Middle East and North Africa*, <http://data.worldbank.org/region/middle-east-and-north-africa>. Erişim Tarihi: 19.06.2022.

World Economic Forum (2020). *Oil and Gas*, <https://www.weforum.org/agenda/archive/oil-and-gas/>. Erişim Tarihi: 06.06.2022.

World Fact Book (2020). *Middle East: Qatar*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html>. Erişim Tarihi: 05.06.2022.

World Factbook (2020). *Middle East: Iran*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html>. Erişim Tarihi: 19.06.2022.

World Finance (2020). *How Qatar Plan to Drives it Long-Terma Economics Development*, <https://www.worldfinance.com/infrastructure-investment/how-qatar-plans-to-drive-its-long-term-economic-development>. Erişim Tarihi: 17.06.2022.

Yenilenebilir Enerji Kaynağı Araştırmaları Merkezi (2020). *Fosil Yakıtların Tüketimi ve Geleceği*, <http://yenilenebilirenerjikaynaklari.biz/yenilenebihrenerjikaynaklari/fosil-yakitlar/fosil-yakitlarin-tuketimi-ve-gelecegi.html>, Erişim Tarihi: 29.05.2022.